

EFFECTIEF OMGAAN MET RISICOKLEUTERS

Wat werkt?

Dr. Kees Vernooy (CPS)

PROGRAMMA

- 15.15u – 15.20: Introductie door de school van het onderwerp.
- 15.20u – 16.00u: Inleiding door K. Vernooy
- 16.00u – 16.15u: Gelegenheid voor vragen n.a.v. de inleiding.
- 16.15u – 17.00u: Discussie over hoe de school met dit onderwerp moet omgaan, o.a. in relatie met een nieuw inspectiewaarderingskader.
- 17.00u – 17.10u: Wat gaan we als school doen: de belangrijkste afspraken op een rij zetten.
- 17.10u – 17.15u: Nalopen afspraken, evaluatie en sluiting.

START VRAAG VAN DE SCHOOL

Hoe komt het dat in onderwijsland verschillend gekeken wordt naar kleuterschoolverlenging en/of zittenblijven?

Antwoord:

Twee verklaringen:

- traditionele
- nieuwe wetenschappelijke inzichten

Het probleem: Wat eind groep 2 doen met zwakke kleuters?

Kleuterschoolverlenging is niet effectief! (Van de Grift, 2005; Van der Aalsvoort, 2004).

Wat dan wel?

Anders geformuleerd: wat zijn condities voor een succesvol verloop van groep 3?

Basisschoolmanagement, jrg. 18, nr. 5, (januari 2005)

Wim van de Grift in 'Verlenging en verkorting van de kleuterperiode in het basisonderwijs' vermeldt de volgende onderzoeksgegevens:

- 10% van de leerlingen uit groep 2 krijgt jaarlijks kleuterschoolverlenging;
- 4,2 % van de leerlingen blijft jaarlijks in groep 3 zitten.

Op 90% van de basisscholen wordt aan kleuterschoolverlenging gedaan! Iets meer dan 50% van de basisscholen laat leerlingen in groep 3 doubleren.

EFFECTEN KLEUTERSCHOOLVERLENGING

▣ *begin groep 3:*

- grote achterstand op het niet-cognitieve vlak (concentratie, motivatie, interesse, werkhouding, sociaal-emotionele vlak);
- de achterstand met betrekking tot technisch lezen is klein.

▣ *eind groep 3:*

- de niet-cognitieve achterstand is iets afgenomen;
- er is een aanzienlijke achterstand op technisch en begrijpend lezen

VAN DER AALSVOORT (2004) EN 'ZITTENBLIJVEN IN GROEP 2'

Een standpunt: al baat het niet, het schaadt ook niet.

Schaars onderzoek suggereert het tegendeel.

Wat blijkt?

Uit die onderzoeken blijkt, dat 7-jarigen die een extra jaar op de kleuterschool hadden doorgebracht **nog steeds 'onrijp'** waren en beneden de maat presteerden, vergeleken met hun leeftijdgenoten die wel mochten doorstromen.

Stellingname van Van der Aalsvoort: het oplossen van **een impasse in de ontwikkeling door een jong risicokind** een klas te laten overdoen, is volgens onderzoek niet erg zinvol.

De beoordelingsgronden zijn discutabel, er zijn veel verschillen tussen scholen in beleid en de effectiviteit van zittenblijven als pedagogisch-didactische interventie is twijfelachtig.

Ander onderzoek: SPEAR- SWERLING EN STENBERG (1996) IN OFF TRACK

Kleuterschoolverlenging is geen effectieve vorm van interventie.

Voor een deel moet dat toe worden geschreven aan het gegeven, dat er meestal **een specifiek probleem** ten grondslag ligt aan het niet optimaal functioneren van het kind, waardoor het probleem door kleuterschoolverlenging niet automatisch verdwijnt.

WAT DAN WEL?

Het is niet vreemd, dat Van de Grift de vraag stelt of men met **vroegtijdig interveniëren** mogelijk een betere startsituatie voor deze kinderen kan creëren.

Bovendien: deze kinderen hebben niet pas eind groep 2 problemen, maar waarschijnlijk al veel eerder.

Mogelijk zelfs voorschools gaven ze **signalen** af, dat het met hun ontwikkeling niet goed zou gaan als er niet wordt ingegrepen.

Met die signalen zou wat gedaan moeten worden.

WETENSCHAPPELIJKE CONTEXT NA 1995

▣ **Eerder vroeger dan later** (Kame'enui, 2002)
Preventie en vroegtijdig interventies zijn duidelijk effectiever en efficiënter dan late interventies of remedial teaching voor het leessucces van de leerling.

▣ **Vroegtijdige interventies ► intensieve instructie** (voorschotbenadering)

▣ **Snelle ontwikkeling in de eerste vijf levensjaren.**

WAT IS BELANGRIJK VOOR DE LATERE LEES- SCHRIJFONTWIKKELING?

Lonigan (2005): drie domeinen zijn van belang voor de latere lees- en schrijfontwikkeling van kinderen, n.l.

- *mondelijke taal,*
- *kennis van geschreven taal en*
- *fonologische processen.*

Juist deze drie gebieden dienen op een samenhangende, integrale manier in de kleutergroepen aandacht te krijgen bij risicokleuters.

CRUCIAAL: EEN GOEDE LEESSTART!

Goede leesstart =
mondelijke taal/woordenschat x
geletterde ervaringen x
fonologische processen

CONTEXT:
SOCIAAL-EMOTIONELE
ONDERSTEUNING

AANPAK TAALPROBLEMEN

- Zijn specifieke problemen
- Verdwijnen niet vanzelf
- Hoe eerder aandacht ervoor, hoe beter!
- Late aandacht leidt tot sociaal-emotionele problemen.

HOE RISICOKLEUTERS SIGNALEREN?

- Begin groep 1:
 - informatie geboortegewicht
 - informatie taalontwikkeling
 - informatie: zitten taal-/leesproblemen in de familie
- Rond herfstvakantie: checklist waarschuwingssignalen taal
- Cito: Peutertoets

Andere signaleermiddelen

- SNEL-instrument
- OBIS-toets
- Taal voor Kleuters (rijmen en auditieve synthese)
- Instrumentarium Anneke Smits

Bashir & Scavuzzo (1992)

40-75% van de kinderen die in de voorschoolse periode problemen heeft op het gebied van taal, krijgt leesproblemen.

Herfstsignalering groep 1 en 2

Percentage leerlingen met 'problemen' per taalaspect van de herfstsignalering (oktober 2005)		
	Groep 1 443 ln	Groep 2 472 ln
Trage ontwikkeling van het spreken in woorden en zinnen	13%	10%
Articulatieproblemen	22%	17%
Moeite met het leren van nieuwe woorden	6%	7%
Moeite hebben met het opvolgen van eenvoudige aanwijzingen	9%	7%
Moeite met het begrijpen van vragen	11%	10%
Moeite met het uitdrukken van wat het wil of wenst (verstaanbaarheid)	13%	10%
Ontbreken van interesse bij het vertellen van een verhaal	10%	7%

ROL MONDELINGE TAAL BIJ LEZEN

Wat doen met kinderen met spraak-/taalproblemen?

- Werk vanaf groep 1 met deze kinderen in een kleine groep met de CPSmap Fonemisch bewustzijn;
- Na twee maanden geen verbetering: schakel logopedist in.

Verder: wat werkt aanpak

1. Het risicokind krijgt meer tijd (kleine groep);
2. Het risicokind krijgt kwalitatief hoogstaande instructie /meer interactie (kleine groep);
3. Het risicokind krijgt meer herhaling en oefening.

EN DE SOCIAAL-EMOTIONELE PROBLEMATIEK?

Volgens Koomen (2004) is het van belang, dat er **een integrale aanpak** van leer- en taalproblemen en sociaal-emotionele problemen plaatsvindt.

In de praktijk worden deze problemen dikwijls als aparte problemen gezien.

Deze scheiding strookt niet met **de overlap** die tussen deze gebieden in allerlei studies is vastgesteld.

Koomen (2004): **40-70% van de kinderen met taalproblemen heeft ook sociaal-emotionele problemen.**

In de praktijk hebben taalproblemen dikwijls sociaal-emotionele problemen tot gevolg.

EFFECTIEF?

- In het algemeen geldt, dat korte termijn of snelle oplossingen voor deze kinderen niet werken.
- Een doelgerichte aanpak, waarbij expliciete directe instructie, meer tijd, en meer herhaling belangrijke ingrediënten zijn, is dikwijls wel effectief.

WAT DAN WEL?

Een meer proactieve aanpak

Besteed in *een kleine groep* vanaf groep 1 aandacht aan kinderen met spraak-/taalproblemen door:

1. Veel interactief voor te lezen (liefst dagelijks!)(ook belangrijk voor de woordenschat);
2. In groep 1 en 2 met de CPS map Fonemisch bewustzijn aandacht aan deze kinderen te besteden;

vervolg

3. Veel aandacht voor geschreven taal

Het gaat dan om activiteiten als:

- praten over boeken;
- laten schrijven;
- ontwikkelen van kennis over de geschreven taal;
- herkennen en kunnen noemen van de letters van het alfabet;

Besteed in groep 2 aandacht aan letters, bijvoorbeeld door deze kinderen in groep 2 met klank-letterstempels van Wolters Noordhoff of met Klankie te laten werken.

vervolg

4. Neem zeker bij deze kinderen de **Fonemisch analysetoets** van Mommers en Aarnoutse af. Ook kan naar de onderdelen **rijmen en auditieve synthese** van Taal voor Kleuters worden gekeken;

5. Kijk in groep 3 zeer goed naar de **herfstsignaleringsstoets** bij deze kinderen. Let vooral op hun letterkennis en hoe ze nieuwe woorden lezen. Deze items zeggen het meest over de toekomstige leesontwikkeling.

vervolg

6. Zorg dat deze kinderen **vanaf het begin van groep 3** één uur extra instructie met betrekking tot het leren lezen krijgen, want anders reddten ze het niet.

7. Deze kinderen hebben **in groep 4 en 5** gerichte ondersteuning nodig met een goed programma voor voortgezet technisch lezen.

8. **Geef bij 1 – 7 sociaal-emotionele ondersteuning**

RIJPEN VERSUS STIMULEREN?

Kinderen verschillen al vroeg in:

- Woordenschat
- Ervaringen met geschreven taal
- Fonemisch bewustzijn

Versillen die alles met omgeving en vrijwel niets met rijping of genen te maken hebben!

UNIVERSITEIT VAN MAINE (2000)

Ervaringen in **de voorschoolse periode** zijn cruciaal:

Onderzoek laat zien, dat er kinderen de school binnenkomen die

- tussen de 1000 uur en 1700 uur zijn voorgelezen
- 1000 uur Sesamstraat met hun verzorgers hebben gekeken
- 1000 uur op de computer taalspeltjes of andere spellen hebben gespeeld

Deze kinderen hebben een grote voorsprong bij taal/lezen!

DE LOGICA VAN MEER AANDACHT

Veel kinderen hebben al een achterstand op het gebied van woordenschat en kennis van geschreven taal als ze op school komen.

Om te bereiken dat deze kinderen eind groep 5 vlot kunnen lezen, is het van belang dat ze meer tijd krijgen dan leeftijdgenoten uit de middengroepen.

De meest directe manier hiervoor is het aantal positieve interacties met de leerkracht per schooldag te laten toenemen (instructietijd).

Er bestaan diverse manieren om de positieve interactie met de leerkracht per dag te laten toenemen (zie Vernooij, 2005).

ERVARINGEN ROTTERDAM

Zwarte scholen die vanaf groep 1 in een kleine groep met risicokleuters met de CPS werkmap Fonemisch bewustzijn werkten, hadden in januari groep 3 geen D en E kinderen meer op de DMT!

ANDERE VRAGEN VAN DE SCHOOL

- ❖ Wat doe je als een kind sociaal-emotioneel niet toe is aan groep 3.
- ❖ Wat doe je met de zwakke leerlingen in groep 3. Heeft zittenblijven aan het eind van deze groep zin. Gaat een kind dan misschien op eigen niveau werken?
- ❖ Wat doe je met trage lezers aan het eind van groep 3 die de techniek wel beheersen maar het tempo niet.
- ❖ 3. Wat vindt u van het werken in kleine groepen. Denken we dan aan werken in niveaugroepen of gemengde groepen.
- ❖ Wat moeten kinderen aan het eind van groep 2 kunnen om naar de volgende groep te gaan. Het gaat om einddoelen vooral op taal/leesgebied.
- ❖ Wat vindt u van onze acties om taal/leesachterstanden weg te werken. Zijn we op de goede weg?

CONSENSUS NEDERLANDSE LEESDESKUNDIGEN

- **Leren lezen gaat niet vanzelf, het moet geleerd worden. De rijpingsgedachte wordt breed van de hand gewezen.**
- **In de kleutergroepen moet systematisch aandacht worden besteed aan vaardigheden die van belang zijn om succesvol te leren lezen.**
- **Leraren zouden hun methode voor aanvankelijk lezen in groep 3 volledig moeten behandelen.**
- **Na groep 3 moet er ook nog onderwijs in technisch lezen worden gegeven: voortgezet technisch lezen vanwege het lezen van meerlettergrepige woorden en het verhogen van de leessnelheid;**
- **Scholen zouden per leerjaar streefniveaus voor het lezen moeten vaststellen.**
- **Zwakke lezers moeten zo vroeg mogelijk worden gesignaleerd en zo snel mogelijk hulp krijgen.**
- **Zwakke lezers hebben niet iets anders nodig, ze hebben vooral behoefte aan extra instructie- en oefentijd: Pre- en reteaching/verlengde instructie).**

Drie tips

- Signaleer risicokinderen vroegtijdig, bijvoorbeeld al in het begin van groep 1;
- Besteed in groep 1 en 2 veel extra-aandacht aan deze kinderen in een kleine groep;
- Geef deze leerlingen in groep 3 – 5 één uur extra leesinstructie per week.

Vraag

Wat gaat u (morgen) met deze informatie doen?

VOOR MEER INFORMATIE?

Dr. Kees Vernooy (CPS)

K.Vernooy@cps.nl

Uitwerking groep 1-2

Bij het aanbod is op het niveau van het kind aandacht voor mondelinge communicatie (inclusief woordenschatontwikkeling) en beginnende geletterdheid binnen betekenisvolle contexten.

- Bij mondelinge communicatie gaat het om: luisteren en spreken op communicatief adequate wijze, met inhouden op lexicaal niveau, morfologisch niveau, zinsniveau en fonologisch niveau.
- Bij beginnende geletterdheid gaat het om: boekoriëntatie, verhaalbegrip, functies van geschreven taal, relatie tussen gesproken en geschreven taal, taalbewustzijn, alfabetisch principe. Het programma gaat van het benoemen van het hier-en-nu naar het verwoorden van meer abstracte informatie. Ook woordenschatontwikkeling kent fasen: demonstreren, verbreden, verdiepen.

Voldoende

- De leraar een (vastgelegde) leerlijn volgt is die is ontleend aan de tussendoelen en waarbij de verschillende tussendoelen (oftewel alle facetten van de taalontwikkeling) systematisch en evenwichtig in een periode van twee jaar aan de orde komen, uitgesplitst voor groep 1 en 2.
Dit betekent dat in de groepsadministratie zichtbaar moet zijn welke taalactiviteiten worden aangeboden, dat deze ontleend zijn aan een vastgelegde leerlijn, en dat de leraar registreert welke tussendoelen in het aanbod voor 1 en 2 zijn geweest.
- De leerlijn dient zodanig te zijn dat in ieder geval het onderdeel 'fonemisch bewustzijn' specifiek is uitgewerkt.
- Als de leerkracht structureel een programma volgt dat gebaseerd op de tussendoelen voor taal, zoals bijvoorbeeld Kaleidoscoop of Piramide, is het aanbod voldoende.

Tijd

De leerkracht besteedt elke dag gemiddeld minstens een half uur aan gerichte en intentionele taalstimulering, gericht op het bereiken van de tussendoelen. (Werklessen vallen hier niet onder.) Het gaat dan minder om te hoeveelheid tijd, maar vooral om de vraag of er systematisch en intensief gewerkt wordt aan taalstimulering.

Volgen leerlingen

- De leerkrachten volgen de taalontwikkeling van alle leerlingen regelmatig en systematisch aan de hand van observatie-instrumenten en methodeonafhankelijke toetsen die aansluiten aan bij de doelstellingen en de leerlijnen voor de taalontwikkeling. Het gaat hierbij om:
- De observatie - en eventuele toetsgegevens, die vastgelegd zijn in een leerlingendossier en die zicht geven op de ontwikkeling (of de eventuele stagnatie).
- Het observatiesysteem voorziet in observaties van receptieve taalontwikkeling én van productieve taalontwikkeling
- Het dyslexieprotocol biedt simpele aanwijzingen om letter-klankkennis te registreren.

Zorgleerlingen

- De leerkracht signaleert vroegtijdig;
- De leerkracht geeft er blijk van dat tijdens de instructie en verwerking zij/hij rekening houdt met de verschillen in taalontwikkeling, bijvoorbeeld door bij sommige leerlingen dingen te herhalen, expliciet te vragen of ze het begrepen hebben, enz. Het gaat hierbij zowel om individuele leerlingen als om groepen leerlingen.
- De school gaat de effecten van de zorg na.

Taalresultaten eind groep 2

De resultaten van de leerlingen voor taal/lezen tijdens de onderbouwperiode liggen ten minste op het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht.

Dit wordt gemeten met de Taal voor Kleuters,

